

مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال ۵، شماره ۱، بهار ۱۳۹۵، شماره پیاپی ۱۳

شاپای الکترونیکی: ۲۳۸۳-۲۴۹۵

شاپای چاپی: ۲۳۲۲-۲۵۱۴

<http://jrpp.um.ac.ir>

بررسی میزان اثرگذاری فعالیت‌های غیرکشاورزی در توسعه ابعاد اقتصادی و اجتماعی سکونت‌گاه‌های روستایی (مطالعه موردی: معادن فیروزه خراسان رضوی)

علی حاجی نژاد* - زهرا مظفری^۲

۱- دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

۲- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱/۲۴ صص ۱۳۵-۱۲۳ تاریخ تصویب: ۱۳۹۴/۶/۴

چکیده

هدف: تک‌بخشی بودن اقتصاد روستایی و تأکید بر فعالیت‌های بخش کشاورزی در نواحی روستایی یکی از مشکلات پیش روی پایداری اقتصاد روستایی است؛ زیرا در نواحی روستایی کشور بخش کشاورزی با بحران‌های زیست‌محیطی، محدودیت فرصت‌های اشتغال و افزایش نرخ مهاجرت روستا به شهر مواجه است. با این حال، امروزه در بین محققان این موضوع مطرح است که نواحی روستایی مجدداً به عنوان کلید پیش‌برنده توسعه اقتصادی و اجتماعی مطرح شوند و چنین امری عمدتاً از طریق تمرکز بر رونق بخشیدن اقتصاد غیرکشاورزی امکان‌پذیر است. به این منظور، هدف پژوهش حاضر بررسی نقش معادن فیروزه به عنوان یک فعالیت غیرکشاورزی در پایداری شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی در دهستان فیروزه، شهرستان فیروزه می‌پردازد. جامعه آماری شامل روستاهای دهستان فیروزه است. شهرستان فیروزه دارای ۳۲۰۵ نفر جمعیت و ۹۴۸ خانوار می‌باشد. حجم جامعه نمونه ۲۵۰ نفر از شاغلان فعالیت‌های معدنی و غیر معدنی در دهستان فیروزه است که با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی و تصادفی ساده و با استفاده از فرمول کوکران انتخاب شدند. روش گردآوری داده‌ها؛ میدانی و با استفاده از ابزار پرسش‌نامه است. **روش:** تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای، آزمون تحلیل واریانس فیشر (Anova) و آزمون Tukey می‌باشد. **یافته‌ها:** نتایج حاصل از آزمون تی تک نمونه‌ای بیان‌گر تأثیر مثبت معادن بر رشد شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی در دهستان فیروزه می‌باشد، اگرچه بر اساس نتایج حاصل از آزمون (Anova) در رابطه با میزان بهره‌مندی از شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی در خانوارهایی که صرفاً در فعالیت‌های کشاورزی فعالیت می‌کنند با خانوارهایی که در معادن فعال هستند و یا خانوارهایی که به صورت هم‌زمان در هر دو بخش فعالیت می‌کنند، تفاوت معناداری وجود دارد. **راهکارهای عملی:** یکی از راهکارهای عمده در این زمینه، توجه به خوشه‌سازی فعالیت‌های معدنی و تجمع آن‌ها در قالب خوشه است. با تجمع فعالیت‌های معدن فیروزه امکان استفاده از تجربیات و امکانات یک‌دیگر، امکان ایجاد امکانات مشترک و انجام امور به صورت اشتراکی به وجود می‌آید. از این رو، می‌توان گفت که ایجاد خوشه‌های معدنی در حوزه‌های مختلف، باعث توسعه این منطقه می‌شود. **کلیدواژه‌ها:** فعالیت‌های غیرکشاورزی، توسعه پایدار، معادن فیروزه، شهرستان فیروزه.

ارجاع: حاجی‌نژاد، ع. و مظفری، ز. (۱۳۹۴). بررسی میزان اثرگذاری فعالیت‌های غیرکشاورزی در توسعه ابعاد اقتصادی و اجتماعی سکونت‌گاه‌های روستایی (مطالعه موردی: معادن فیروزه خراسان رضوی). *مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، ۵(۱)، ۱۳۵-۱۲۳.

<http://jrpp.um.ac.ir/index.php/RRP/article/view/45742>

۱. مقدمه

۱.۱. طرح مسأله

در ساختار اقتصادی نواحی روستایی کشورهای در حال توسعه، کشاورزی محور اساسی تأمین معیشت به شمار آمده و در اغلب برنامه‌های توسعه نیز کشاورزی مهم‌ترین و تنهاترین رکن اقتصادی روستاها را شامل می‌شود (طاهرخانی، ۱۳۷۹، ص. ۲۱). مهم‌ترین ویژگی چنین ساختاری، فقدان تنوع در بسترهای اقتصادی و فرصت‌های شغلی به خصوص، برای نیروی انسانی رو به افزایش روستایی است تا حدودی نشأت گرفته از نوع نگرش به روستا و سیاست‌گذاری‌های دولتی و عوامل درونی روستا است (رضوانی، ۱۳۸۳، ص. ۲). انعطاف ساختار اقتصادی و شغلی در نواحی روستایی، مسائل خاصی را به دنبال داشته که از جمله آن‌ها می‌توان به انعطاف کمتر در مقابله با نوسانات کوتاه‌مدت آب و هوایی، نوسان قیمت محصول در زمان برداشت، محدودیت‌های بازاریابی و بازار-رسانی، وابستگی بهره‌برداران به محیط خارج از روستا، وجود بیکاری آشکار و پنهان، کاهش بازده سرمایه، تخریب منابع پایه محیطی، آسیب‌پذیری اقتصاد روستایی و بی‌ثباتی منابع درآمدی، تضعیف اقتصاد و فرهنگ روستایی، مهاجرت روستایی، حاشیه نشینی و مسائل شهری اشاره کرد. توسعه روستایی با در نظر گرفتن طیف وسیعی از تحولات عمیق در ساختارهای اقتصادی-اجتماعی در نواحی روستایی به دنبال توزیع منصفانه درآمد، افزایش استانداردهای زندگی و ایجاد فرصت‌های شغلی است. از این‌رو، به نظر می‌رسد که ایجاد و گسترش مشاغل غیرکشاورزی و فعالیت‌های درآمدزا، به-خصوص، صنایع روستایی و نیز توسعه مراکز روستایی سطح پایین به عنوان یکی از روش‌های مهم اشتغال‌زایی در روستاها باید مورد توجه قرار گیرد. بی‌تردید، اشتغال‌زایی از خروج بی-رویه نیروی کار از روستاها و تمرکز آن‌ها در شهرها جلوگیری خواهد کرد (ریزوانول^۱، ۱۹۸۷، ص. ۴۰۰). اغلب نظریه‌پردازان توسعه در راستای کاهش اثرات منفی چنین ساختاری و در چارچوب الگوی توسعه پایدار، رویکرد توسعه فعالیت‌های غیرکشاورزی را پیشنهاد کرده‌اند. به همین دلیل، صنعتی-سازی مناطق روستایی در راستای ایجاد فرصت‌های شغلی و فعالیت‌های درآمدزا، به عنوان راهکاری به منظور کاهش نابرابری در مناطق روستایی مورد توجه سیاست‌گذاران توسعه قرار گرفته (رحیمی، ۱۳۸۳، ص. ۴۲) و قادر است از طریق

تأمین نیازهای اساسی و ایجاد پیوند با دیگر بخش‌های اقتصاد، نقش مؤثری در فرآیند توسعه روستایی ایفا کند. از این‌رو، در طراحی و پیشبرد هر برنامه‌ای در مسیر توسعه-یافتگی، علاوه بر نگاه هماهنگ به بخش‌ها و مناطق مختلف، نباید اهداف اصلی؛ یعنی انسان بودن و پایدار بودن توسعه را از یاد برد (جمعه‌پور، ۱۳۸۴، ص. ۶۷). اعتقاد بر این است که سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های غیرکشاورزی زمینه مناسبی برای دستیابی به توسعه پایدار باشد؛ چرا که توسعه فرصت-های مربوط به اشتغال روستایی (در شرایطی که بخش کشاورزی تنها می‌تواند نسبت اندکی از نیروی انسانی در مناطق روستایی را که سالانه به طور فزاینده بر تعداد آن‌ها افزوده می‌شود، جذب کند)، توزیع عادلانه‌تر درآمد، کاهش شکاف درآمدی بین شهر و روستا، کاهش فقر، کنترل مهاجرت، افزایش صادرات و کاهش واردات، امکان استفاده بهینه از منابع، امکانات موجود و مواد اولیه و همچنین، کمک در تسریع روند توسعه کشاورزی از جمله مهم‌ترین پیامدهای مثبت و قابل ذکر گسترش فعالیت‌های غیرکشاورزی محسوب می‌شود (دربان آستانه، ۱۳۸۴، ص. ۴۳). بر این مبنا، می‌توان گفت بررسی و تحلیل اثرات اقتصادی و اجتماعی نواحی صنعتی- معدنی بر ابعاد مختلف زندگی روستاییان و نیز مطالعه عوامل مؤثر در عملکرد و موفقیت این نواحی بسیار مهم بوده و می‌تواند در بسط اثرات توسعه این نواحی روستایی در کشور مؤثر باشد.

در دهستان فیروزه که یکی از دهستان‌های شهرستان فیروزه است به دلیل بهبود تکنولوژی و مکانیزاسیون و کاهش ظرفیت‌های اشتغال‌زایی بخش کشاورزی، دستیابی به توسعه در سطح منطقه، تنها از طریق گسترش فعالیت‌ها و مشاغل غیرکشاورزی و به ویژه توسعه فعالیت‌های معدنی امکان‌پذیر است و در این بین، معادن فیروزه جایگاه ویژه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند. معادن فیروزه با ذخیره نه هزار تن و ظرفیت تولید سالانه ۱۹ تن در ۵۵ کیلومتری شمال غرب نیشابور در روستای معدن قرار دارد؛ ذخیره قطعی این معدن، حدود ۸۵۰۰ تن بوده و از سال ۱۳۸۲، به تعاونی محلی واگذار شده و مدت بهره‌برداری آن ۲۵ سال قید شده است. به طور تقریبی، از هر تن سنگ فیروزه خام این معدن ۱۰-۸ کیلوگرم فیروزه حاصل می‌شود و سالانه بیش از ۴۵۰۰ کیلوگرم سنگ فیروزه در مشهد، نیشابور و شهرستان فیروزه تراش می‌خورد و حدود ۱۵ تا ۲۰ درصد آن به صورت نگین

انگشتر است. این معدن دارای ۳۳۰ سهام‌دار و ۱۳۰ پرسنل می‌باشد (سازمان صنایع و معادن، ۱۳۹۰) که نقش عمده‌ای در فعالیت‌های مختلف جمعیت ساکن در نواحی روستایی این منطقه بر عهده دارد. اکنون با عنایت به مطالب فوق، تحقیق حاضر در صدد پاسخ‌گویی به این سؤال است:

* آیا وجود معدن فیروزه در سطح منطقه و فعالیت‌های مستقیم و غیرمستقیم جمعیت ساکن در روستاهای منطقه منجر به پایداری و ارتقای شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی در میان سکنه روستایی منطقه شده است؟
* آیا میزان بهره‌مندی از شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی در خانوارهایی که صرفاً در فعالیت‌های کشاورزی فعالیت می‌کنند با خانوارهایی که در معدن فعال هستند و یا خانوارهایی که با هم، در هر دو بخش فعالیت می‌کنند، متفاوت است.

۲.۱. پیشینه نظری تحقیق

هانسن^۲ در سال ۱۹۶۳ اولین بررسی خود را در زمینه فعالیت‌های غیرکشاورزی با انتخاب ۴۸۰ خانوار از ۴۸ روستای منتخب از چهار منطقه در مصر شروع کرد. هدف او بررسی درستی آمار ارایه شده توسط دولت در برنامه‌ریزی توسعه در خصوص میزان ساعات کار در مشاغل مختلف کشاورزی و غیرکشاورزی و تأثیر آن‌ها بر یکدیگر بود؛ او از روش آماری خاصی در این پژوهش استفاده نکرد. در مطالعه‌ای که توسط هاگیلا، هازل و براون^۳ در سال ۱۹۸۷ در خصوص بخش غیرکشاورزی در حاشیه صحرای آفریقا انجام گرفته، به سطح خدمات زیربنایی؛ مانند یکی از عوامل مؤثر در رشد سرمایه‌گذاری‌ها در این بخش اشاره شده است. در این زمینه، یافته مطالعه گابور^۴ در سال ۱۹۸۹ در خصوص بخش غیرکشاورزی در مناطق روستایی بیان‌گر آن است که بخش غیرکشاورزی از زمینه قابل توجهی برای اشتغال‌زایی به‌خصوص، خود اشتغالی و افزایش درآمد برخوردار است. سامنر^۵ در سال ۱۹۹۶ در بررسی با استفاده از داده‌هایی که در زمان‌های متفاوت در ایالت متحده آمریکا جمع‌آوری کرده بود به بررسی میزان درآمد حاصل از کار در مزرعه و کارهای خارج از مزرعه پرداخت. جین و بولن^۶ در سال ۱۹۹۶ در

تحقیقاتی مرتبط با فعالیت‌های غیرکشاورزی، به این نتیجه رسیدند که ساختار کشاورزی خانوادگی باعث ایجاد تقاضا برای اشتغال غیرکشاورزی می‌شود. این تقاضا برای آن گروه از اعضای خانواده است که می‌خواهند از وقتشان استفاده مفید-تری ببرند. لانجو^۷ در سال‌های ۱۹۹۸ و ۱۹۹۹ طی بررسی-هایی در کشورهای اکوادور، مکزیک، تانزانیا، نیومن وکانا گاراجا (۲۰۰۰)، در کشورهای غنا و اوگاندا با به‌کارگیری مدل رگرسیون لاجیت و پروبت به بررسی عوامل مختلف مؤثر بر عرضه نیروی کار غیرکشاورزی پرداخته است. لنگرودی در سال ۱۳۹۰ در پژوهشی به بررسی میزان تغییرات اقتصادی-اجتماعی در زندگی روستاییان با استفاده از آزمون‌های ناپارامتریک پرداخت. نتایج به‌دست آمده از آزمون‌ها، گویای تفاوت معناداری در مورد مؤلفه‌های میزان درآمد و پس‌انداز شاغلین روستایی، رضایت شغلی، میزان تمایل برای ادامه زندگی در روستاها، وضعیت مسافرت و تفریح، بهبود وضعیت بهداشت و درمان می‌باشد. جمشیدی در سال ۱۳۹۰ در پژوهشی که به صورت تصادفی در بین ۳۶۴ نفر از طریق نمونه‌گیری چندمرحله‌ای انجام داد، نشان داد که صنایع، تأثیرات مثبت زیادی بر روی روستاهای اطراف چه از نظر اقتصادی و چه از نظر اجتماعی دارند و باعث ارتقای گویه-هایی مثل درآمد، اشتغال، رفاه و کاهش فقر و بیکاری می‌شوند. بوزجمهری در پژوهشی در سال ۱۳۹۰ به بررسی وضعیت اقتصادی و زندگی تعداد ۱۹۰ کارگر شاغل در صنایع و ۱۹۸ نفر از سایر شاغلان پرداخت. نتایج نشان داد که شاخص‌های اقتصادی مثل میزان اشتغال، افزایش درآمد در دو گروه تفاوت معناداری با یکدیگر دارند و کارگران شاغل در صنایع از وضعیت بهتری برخوردارند. شهره تاج در ۱۳۹۰ در پژوهشی که به روش همبستگی و هم‌خوانی انجام داده است، نشان داد که ناحیه صنعتی میامی سبب افزایش درآمد و ایجاد فرصت‌های شغلی برای روستاییان شده است. در جدول زیر، به پاره‌ای از پژوهش‌های موجود در رابطه با تأثیر فعالیت‌های غیرکشاورزی در توسعه مناطق روستایی اشاره شده است.

جدول ۱- مطالعات صورت گرفته در رابطه با فعالیت های غیر کشاورزی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

نام پژوهشگر یا مؤسسه	سال	عنوان پژوهش	نتایج پژوهش‌ها
هونگ ^۸	2011	The Impact of the Global Financial Crisis on Off-farm Employment and Earnings in Rural China	افزایش درآمد، رفاه خانوارها و مدیریت پایدار زمین
جان وری. سادلت ^۹	2005	The Role of Non-Farm Incomes in Reducing Rural Poverty and Inequality in China	کاهش فقر و نابرابری، بالابردن کیفیت درآمد و تأثیر مثبت بر تولید خانوار
جان وری. سادلت	2001	Income Strategies Among Rural Households in Mexico: The Role Off-farm Activities	درب‌گرفتن بیش از نیمی از درآمد خانوارها، کاهش فقر و توزیع مناسب درآمدها
بردگو. رامیرز ^{۱۰}	2001	Rural Nonfarm Employment and Incomes in Chile	افزایش سهم اشتغال و درآمد به ترتیب ۱۰ و ۱۸ درصد، داشتن نقشی گسترده در پویایی منطقه و شرط کلی سرمایه‌گذاری در آموزش و جاده‌ها و دستیابی به اعتبار
دنینگر. الیتنو ^{۱۱}	2001	Rural Nonfarm Employment and Income Diversification in Colombia	افزایش اشتغال و تنوع بخشی به درآمد
دنینگر. الیتنو	2001	Rural Nonfarm Employment And Incomes In Latin America: Overview and Policy Implications	افزایش اشتغال و درآمد
رئاردن ^{۱۲}	2000	Rural Nonfarm Income In Developing Countries	افزایش درآمد
جان لنجوی. پتر لنجوی ^{۱۳}	2001	The Rural Nonfarm Sector: Issues and Evidence from Developing Countries	رشد اقتصادی، ایجاد اشتغال روستایی، کاهش فقر، توزیع متعادل جمعیت
روبن. ون دن برگ ^{۱۴}	2001	Nonfarm Employment and Poverty Alleviation of Rural Farm Households in Honduras	افزایش اشتغال و کاهش فقر
گرازیانو ^{۱۵}	2001	Rural Nonfarm Employment and Incomes in Brazil	افزایش درآمد
جعفر جوان، حمید شایان، محسن نوغانی، مریم قاسمی	۱۳۹۰	پایدارسازی جمعیتی سکونت‌گاه‌های روستایی شهرستان مشهد با تأکید بر رویکرد متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی	کاهش مهاجرت‌های روستایی
جعفر جوان، امیر محمد علوی زاده، مهدی کرمانی	۱۳۹۰	نقش متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی در توسعه پایدار روستایی	وضعیت به نسبت مطلوب‌تری در شاخص‌هایی چون؛ آموزش، ثبات درآمدی، کیفیت زندگی
شهریار نصایبان، صالح قویدل، مهدی فتح‌آبادی	۱۳۹۰	بررسی شکاف بین دستمزد نیروی کار بخش کشاورزی و غیرکشاورزی	افزایش درآمد
امیرمحمد علوی زاده، مهدی کرمانی	۱۳۹۰	بررسی رابطه بین برخورداری از آموزش و پرداختن به فعالیت‌های غیرکشاورزی در بین خانوارهای روستایی	ارتقای کمی و کیفی آموزش عمومی، فنی و حرفه‌ای و ترویجی و تنوع بخشی به فعالیت‌ها و به تبع آن، منابع درآمدیشان
فرامرزی‌ریمانی، جواد بذرافشان، محمد حاجی زاده	۱۳۸۹	نقش واحدهای صنعتی در توسعه منطقه‌ای	موجب افزایش اشتغال، کاهش بیکاری، افزایش رفاه، کاهش مهاجرت افراد بومی به خارج از منطقه، بهبود و توسعه زیرساخت‌های فیزیکی
نصیری	۱۳۸۸	صنایع روستایی عاملی تأثیرگذار بر فرآیند توسعه اقتصادی و اجتماعی	وجود تفاوت آشکار در شاخص‌های برگزیده خوراک، پوشاک، کیفیت مسکن، رضایت و ثبات شغلی و عدم مهاجرت و انگیزه ماندگاری
جواد بذرافشان، سیروس قنبری، کبری کاشی نهنجی	۱۳۸۸	نقش صنایع روستایی در توسعه اقتصادی روستاها	بالا رفتن توان اقتصادی روستاییان، افزایش فعالیت زنان، کم شدن اختلاف درآمد شهر و روستا، کاهش فقر و بیکاری، کاهش مهاجرت روستاییان و بالا رفتن سطح تولیدات کشاورزی
برائی	۱۳۸۵	بررسی وضعیت توزیع درآمد در بین خانوارهای روستایی شهرستان قوچان	کاهش نابرابری‌های درآمدی در منطقه

۲. روش‌شناسی تحقیق

۱.۲. قلمرو جغرافیایی تحقیق

دهستان فیروزه در استان خراسان رضوی در شهرستان فیروزه و در بخش تحت جلگه، در ۵۳ کیلومتری شمال غرب شهرستان نیشابور واقع شده است و در موقعیت جغرافیایی ۳۶

درجه و ۳ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۴۱ دقیقه عرض شمالی و ۵۸ درجه و ۹ دقیقه تا ۵۸ درجه و ۵۳ دقیقه طول شرقی گسترش یافته است. شایان ذکر است که دهستان فیروزه بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰ دارای ۱۷ روستا و ۳۲۰۵ نفر جمعیت در قالب ۹۴۸ خانوار بوده است که به جز جمعیت روستاهای

شامل شاغلان در بخش‌های مختلف اقتصادی در دهستان فیروزه، شهرستان فیروزه می‌باشد. روایی پرسش‌نامه از طریق روایی صوری و محتوایی و با تأیید چهار نفر از استادان گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه سیستان و بلوچستان انجام شد و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ به دست آمد که ضریب به دست آمده در این رابطه ۰,۸۶۲ می‌باشد که از پایایی لازم برخوردار است. با توجه به سرشماری سال ۱۳۹۰، تعداد کل خانواده‌های ساکن در دهستان فیروزه ۹۴۸ خانوار برآورد شده است که در ابتدا به وسیله روش نمونه‌گیری کوکران به تعیین تعداد حجم نمونه از تعداد کل خانواده‌های شاغل در بخش کشاورزی و غیرکشاورزی پرداخته شد و ۲۵۰ نفر به عنوان جامعه نمونه انتخاب شدند که از این بین ۱۰۰ نفر از افراد شاغل در معدن و ۱۵۰ نفر از افراد شاغل در سایر بخش‌های اقتصادی می‌باشند. سپس، برای هر روستا سهم جامعه نمونه با توجه به نسبت هر روستا به کل جامعه از نظر تعداد خانوار به دست آورده شده است.

جدول ۲- حجم نمونه بر اساس تعداد شاغلان در بخش‌های مورد نظر

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

نوع شغل	سهم از جمعیت دهستان	سهم از جمعیت شاغل	درصد از جمعیت شاغل	سهم از نمونه
کشاورز و معدنکار	۳,۲۳	۱۰۲	۲,۹۰	۴۸
دامدار	۲۷,۷	۸۷۵	۱۹,۱۸	۳۷
فرهنگی	۰,۸۹	۲۸	۰,۰۷	۴
کشاورز	۲۰,۵۴	۶۴۸	۱۱,۱۳	۲۹
خدمات خرید و فروش	۰,۷۸	۲۵	۰,۳۷	۲۲
سایر	۰,۳۱	۱۰	۰,۱۶	۱۰
مجموع		۱۶۸۸	۱۰۰	۱۵۰

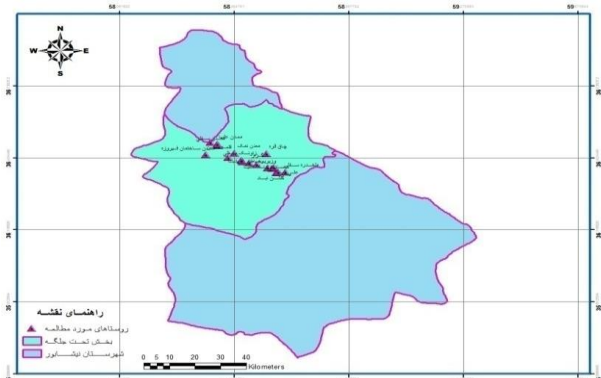
وارد شد و از آزمون‌های آماری T تک نمونه‌ای، آزمون تحلیل واریانس Anova و Tukey جهت رسیدن به یافته‌ها و آزمون فرضیات استفاده شد.

۳.۲. متغیرها و شاخص‌های تحقیق

الف) متغیر مستقل: متغیر مستقل تحقیق فعالیت‌های غیرکشاورزی «معدن فیروزه» است.

ب) متغیر وابسته: (شاخص‌های اجتماعی - اقتصادی) به عنوان متغیر وابسته مطرح هستند (جدول ۴).

معدن علیا و سفلی، اکثر افراد در روستاهای دیگر به کشاورزی و دامداری مشغول‌اند.

شکل ۱- موقعیت روستاهای مورد مطالعه در بخش تحت

جلگه شهرستان فیروزه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

۲.۲. روش تحقیق

پژوهش حاضر به لحاظ ماهیت کاربردی بوده، و از نوع توصیفی-تحلیلی می‌باشد. جمع‌آوری اطلاعات با روش اسنادی، و میدانی با ابزار پرسش‌نامه انجام شد. جامعه آماری

جدول ۳- سهم معدنکاران از جامعه نمونه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

نام سکونت‌گاه	سهم از جمعیت روستا	درصد از جمعیت شاغل	سهم از نمونه
معدن سفلی	۹۸	۷۵,۳۸	۷۸
معدن علیا	۳۲	۲۴,۶۱	۲۲
مجموع	۱۳۰	۱۰۰	۱۰۰

در نهایت، از جامعه آماری مورد تحقیق، تعداد ۲۵۰ نفر از طریق فرمول کوکران به عنوان جامعه نمونه انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفتند. داده‌های گردآوری شده به نرم افزار spss

جدول ۴- متغیرها و شاخص‌های مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

بعد	شاخص	گویه
اجتماعی	مسئولیت‌پذیری اجتماعی	مسئولیت‌پذیری در انجام امور روستا، مسئولیت‌پذیری در انجام کار
	امید به آینده	خوش‌بینی به فراهم‌شدن یک زندگی خوب در آینده، مهاجرت به شهر برای تأمین یک زندگی بهتر
	احساس خوشبختی	خوشبختی افراد از زندگی در روستا، دست‌یافتنی‌بودن خوشبختی در روستا
	برون‌گرایی و تعادل اجتماعی	اهمیت به بازدید از اقوام و خویشان، پیشرفت امور روستا در گرو تعامل و همکاری
	مشارکت اجتماعی	هم‌فکری و مشارکت زنان در امور روستا، چگونگی استفاده از مشارکت عمومی در فعالیت‌های عمرانی
	رضایت شغلی	رضایت از شغل فعلی، رضایت از موقعیت اجتماعی شغل، تناسب درآمد با میزان زحمت متحمل‌شده، احساس امنیت شغلی، رضایت به ادامه شغل
	ترس از شیوع ناهنجاری‌های اجتماعی	مصرف مواد مخدر، سرقت اموال و احشام، افزایش طلاق
	احساس محرومیت	تکراری و فاقد تنوع بودن روستاها نسبت به سایر مناطق
بعد	شاخص	گویه
اقتصادی	ایجاد اشتغال و فعالیت	ایجاد فرصت‌های شغلی برای ساکنان محلی، ایجاد و توسعه کارآفرینی، استخدام ساکنان محلی، تنوع فرصت‌های شغلی، ایجاد فرصت‌های شغلی برای جوانان، ایجاد فرصت‌های شغلی برای زنان، امنیت شغلی، رضایت‌مندی شاغلان بخش معدن، استمرار فعالیت‌های کشاورزی
	درآمد و توزیع آن	افزایش درآمد ساکنان محلی، ایجاد درآمد برابر برای ساکنان محلی، رضایت ساکنان محلی از درآمد، ثبات درآمدی، افزایش درآمد کسبان محلی، کاهش فقر در روستا
	هزینه زندگی	افزایش توانایی خانوارها برای تأمین هزینه زندگی، افزایش قیمت زمین در روستا، توانایی خانواده‌ها در تهیه مسکن، افزایش قدرت خرید ساکنان محلی
	سرمایه‌گذاری	سرمایه‌گذاری در زمینه فعالیت‌های تولیدی مربوط به معدن، سرمایه‌گذاری در زمینه تأسیسات زیربنایی مربوط به بخش معدن، سرمایه‌گذاری افراد

۳. مبانی نظری تحقیق

نظریات متفاوتی در رابطه با صنعتی شدن مطرح شده است که می‌توان به نظریات رخنه به پایین صنعتی یا منطق لوییس، نظریه پیوند سیدمن و دارکو، نظریه دوگانگی منطقه‌ای، نظریه توسعه پایدار اشاره کرد. براساس رویکرد توسعه پایدار به عنوان یک شبه‌پارادایم مستقل که بعدی از توسعه پایدار را شامل می‌شود، تأکید بر اقتصاد غیرکشاورزی روستایی به عنوان نوعی اقتصاد مکمل، یکی از موارد بسیار مهم است. براساس این نظریه، اخیراً توجه مضاعفی به این مسأله می‌شود که نباید تمامی بار معیشتی ساکنان روستا متوجه فعالیت‌های بخش کشاورزی باشد، بلکه باید در کنار کشاورزی فعالیت‌های گسترده دیگری نیز با توجه به فرصت‌های ویژه هر سکونت‌گاه و منطقه تعریف شود. از جمله اقداماتی که توسط متخصصان امر به آن تأکید می‌شود، تقویت فعالیت‌های غیرکشاورزی جهت افزایش درآمد گروه‌های فاقد زمین و یا کم-زمین می‌باشد؛ این‌گونه اقدامات می‌تواند آثار مثبتی بر افزایش مشارکت گروه‌های مختلف اجتماعی داشته و با افزایش سطح مهارتی و ارتقای درآمدی آن‌ها از مهاجرت روستائیان به شهر جلوگیری کند.

همچنین، وجود صنایع و معادن در روستا با توجه به نقش مؤثری که می‌تواند در راستای توسعه اقتصادی و اجتماعی ایفا کنند، یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین راه‌حل‌ها برای غلبه بر

معضلات نواحی روستایی محسوب می‌شود. توسعه فرصت‌های شغلی در نواحی روستایی، توزیع عادلانه‌تر درآمد، کاهش شکاف درآمدی بین شهر و روستا، کاهش فقر و مهاجرت، افزایش صادرات و کاهش واردات، امکان استفاده بهینه از منابع، امکانات موجود و مواد اولیه و همچنین، کمک در تسریع روند توسعه کشاورزی از جمله مهم‌ترین پیامدهای مثبت و قابل ذکر گسترش صنایع و معادن محسوب می‌شود.

۳.۱. اقتصاد روستایی غیرکشاورزی به تمامی فعالیت‌های اقتصادی یک روستا که خارج از حیطه و محدوده کشاورزی قرار می‌گیرد، اطلاق می‌شود و دربرگیرنده شغل‌های غیررسمی، رسمی، آزاد، کار فردی، تمام‌وقت، آتفاقی، نیمه‌وقت، تولید محصولات غیرکشاورزی و خدمات است (هاگبلاد^{۱۶}، ۲۰۰۲). فعالیت‌های غیرکشاورزی با کمک به مردم روستایی از طریق اولویت‌بندی نیازهایشان، فعال کردن آن و سرمایه‌گذاری در زمینه ایجاد زیرساخت‌ها و ارائه خدمات اجتماعی، برقراری عدالت و برابری با توجه به ظرفیت‌های محلی و رفتارهایی بر خلاف همه بی‌عدالتی‌های گذشته باعث توسعه پایدار مناطق می‌شوند.

۳.۲. توسعه پایدار عبارت است از: توسعه اقتصادی رو به رشد و متعادل، گسترش برابری و مساوات اجتماعی و پایداری زیست محیطی در کنار هم که تعادل و توازن را در بین ابعاد مختلف

(طبیعی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی) توسعه در نظر می‌گیرد (دانش پور و مرادپور، ۱۳۸۶، ص. ۱۱۰).

۴. یافته‌های تحقیق

۴.۱. اثرگذاری معادن فیروزه بر ابعاد اجتماعی و اقتصادی

زندگی روستاییان

در جدول (۵ و ۶)، نتایج آزمون T تک‌متغیره نشان داده شده است. مقدار T در شاخص‌های اقتصادی ۵,۷۲ است که میانگین از حد مبنا بزرگ‌تر است. منظور از حد مبنا، میانه نظری است که در این تحقیق (۳) در نظر گرفته شده است. همچنین، در ۲۴۹ درجه آزادی، این مقدار T احتمال ۰,۰۰۰ دارد، که بسیار کوچک‌تر از ۰,۰۰۵ می‌باشد. با این نتایج می‌توان گفت که معادن بر روی شاخص‌های اقتصادی تأثیرگذار بوده‌اند و باعث ارتقای آن‌ها شده‌اند. همچنین، مقدار تی در شاخص‌های اجتماعی ۱۲,۲۸ بوده است که از حد مبنا بزرگ‌تر است و در ۲۴۹ درجه آزادی، این مقدار تی احتمال ۰,۰۰۰ دارد که بسیار کوچک‌تر از ۰,۰۰۵ است. با این نتایج، می‌توان دریافت که معادن بر روی شاخص‌های اجتماعی هم تأثیرات خوبی داشته‌اند و میزان موافقت با هر دو گویه بالاست. با توجه به جدول (۶ و ۵) در بعد شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی در گویه-

هایی نظیر بروز مسائل اجتماعی در روستا، تبادلات فرهنگی و تقویت سبک رفتار و برخورد، ورود کارگران و ازدحام روستا، اشتغال زنان روستا در معادن، مهاجرت از بیرون برای کار به روستا، مقدار محاسبه شده کمتر از حد مبنا است؛ مثلاً ساختار اشتغال در منطقه مورد مطالعه از سه زاویه بررسی شده است. نخست، فعالیت‌های عمده خانوارها شناسایی شد. در گام بعد فعالیت‌های معدنی به عنوان یکی از زمینه‌های اشتغال و فعالیت در بین خانوارهای مطالعه‌شده مورد توجه خاص قرار گرفتند که بر این اساس، مشخص شد حدود ۰/۱۵ از کل شاغلان روستایی مورد نظر به فعالیت‌های معدنی مشغول بوده‌اند. در گام سوم، تأثیر معادن بر وضعیت اقتصادی و اجتماعی معدن‌کاران و کشاورزان بررسی شد و نشان داده شد که فعالیت‌های معدنی باعث توسعه و ارتقای شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی در بین خانوارهای دهستان فیروزه شده است. و ارتباط معناداری بین فعالیت‌های معدنی و اشتغال‌زایی وجود داشته است؛ به طوری که با در نظر گرفتن (۳) به عنوان حد مبنا، مقدار محاسبه شده در فعالیت‌های غیر کشاورزی ۳/۸۶ است که ۳/۸۶ اختلاف میانگین آن با حد مبنا می‌باشد و به‌خوبی بیان‌گر گسترش اشتغال‌زایی در منطقه است

جدول ۵- نتایج حاصل از آزمون t تک نمونه‌ای بر روی گویه‌های اقتصادی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

حد مبنا ۳			گویه
اختلاف میانگین	سطح معناداری	مقدار محاسبه شده	
۰/۸۶۰۰۰	۰/۰۰۰	۳/۸۶۰۰	اشتغال‌زایی برای شما و فرزندانتان
۰/۷۶۸۰۰	۰/۰۰۰	۳/۷۶۸۰	ایجاد و توسعه کارآفرینی
۰/۸۴۴۰۰	۰/۰۰۰	۳/۸۴۴۰	ایجاد و توسعه سایر مشاغل
۰/۶۴۴۰۰	۰/۰۰۰	۳/۶۴۴۰	اطمینان از آینده شغلی و درآمد
۰/۵۴۴۰۰	۰/۰۰۰	۳/۵۴۴۰	تأثیر بر میزان درآمد شما افراد
۰/۳۶۴۰۰	۰/۰۰۰	۳/۳۶۴۰	رضایت از اطمینان درآمد و ثبات آن
۰/۳۱۲۰۰۰	۰/۰۰۰	۲/۶۸۸۰	رضایت از نحوه دریافت وام و سود و غیره
۰/۳۹۲۰۰	۰/۰۰۰	۳/۳۹۲۰	رضایت از پس‌انداز و امکان پس‌انداز
۰/۴۲۴۰۰	۰/۰۰۰	۳/۴۲۴۰	رضایت از تناسب درآمد با حجم فعالیت
۰/۶۹۲۰۰	۰/۰۰۰	۳/۶۹۲۰	افتخار جوانان به اشتغال در معادن در آینده
۰/۳۴۸۰۰	۰/۰۰۰	۳/۳۴۸۰	سختی کار و پیری زودرس در معادن
۱/۰۱۶۰۰	۰/۰۰۰	۴/۰۱۶۰	دریافت مزد کم در برابر زحمات زیاد
۰/۸۹۶۰۰	۰/۰۰۰	۳/۸۹۶۰	درآمدزایی بالای معادن نسبت به سایر
۰/۵۶۸۰۰	۰/۰۰۰	۳/۵۶۸۰	ناکافی بودن درآمد و افزایش آن
۰/۶۵۲۰۰۰	۰/۰۰۰	۲/۳۴۸۰	خارج شدن درآمدهای بخش معدن از روستا
۰/۱۹۶۰۰	۰/۰۰۱	۳/۱۹۶۰	خرج درآمدهای حاصل از معدن در روستا
۰/۶۶۰۰۰	۰/۰۰۰	۳/۶۶۰۰	فعالیت‌های معدنی و مضر کشاورزی
۰/۴۶۰۰۰	۰/۰۰۰	۳/۴۶۰۰	افزایش توانایی خانوارها برای تأمین هزینه زندگی و کاهش فقر
۰/۴۴۰۰۰	۰/۰۰۰	۳/۴۴۰۰	افزایش قدرت خرید
۰/۳۴۸۰۰	۰/۰۰۰	۳/۳۴۸۰	توانایی خانوارها در تهیه مسکن

جدول ۶- نتایج حاصل آزمون t تک نمونه‌ای بر روی گویه‌های اجتماعی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

حدمینا ۳			گویه
اختلاف میانگین	سطح معناداری	مقدار محاسبه شده	
۰/۴۰۴۰۰	۰/۰۰۰	۳/۴۰۴۰	موقعیت اجتماعی شغل
۰/۴۲۰۰۰	۰/۰۰۰	۳/۴۲۰۰	مسئولیت‌پذیری در انجام کار
۰/۴۳۴۰۰	۰/۰۰۰	۳/۴۳۴۰	تأثیر بر روحیه مشارکت در بین کارکنان
۰/۴۱۲۰۰	۰/۰۰۰	۳/۴۱۲۰	رضایت‌مندی افراد از زندگی
۰/۹۴۴۰۰	۰/۰۰۰	۳/۹۴۴۰	احساس خوشبختی و غرور از زندگی
۰/۴۵۶۰۰	۰/۰۰۱	۳/۴۵۶۰	گرایش به مهاجرت
۰/۵۸۴۰۰	۰/۰۰۰	۳/۵۸۴۰	مسافرت برای تفریح، زیارت و...
۰/۰۱۲۰۰	۰/۸۵۳	۲/۹۸۸۰	بروز مسائل اجتماعی در روستا
۰/۰۰۸۰۰	۰/۸۹۶	۲/۹۹۲۰	تبادلات فرهنگی و تقویت سبک رفتار و برخورد
۰/۰۲۴۰۰	۰/۷۰۱	۲/۹۷۶۰	ورود کارگران و ازدحام روستا
۰/۳۱۲۰۰	۰/۰۰۰	۳/۳۱۲۰	توسعه راه‌ها و ارتباطات در روستا
۰/۱۶۸۰۰	۰/۰۰۴	۳/۱۶۸۰	همکاری مردم و مسئولان در پروژه‌ها
۰/۳۶۴۰۰	۰/۰۰۰	۳/۳۶۴۰	مسئولیت‌پذیری مردم و مسئولان
۰/۲۵۶۰۰	۰/۰۰۰	۳/۲۵۶۰	مسئولیت‌پذیری مدیران پروژه‌ها و کارکنان
۰/۲۲۰۰۰	۰/۰۰۰	۳/۲۲۰۰	تمایل مردم برای همکاری در پروژه‌های معدن و غیره
۰/۲۰۰۰۰	۰/۰۰۱	۳/۲۰۰۰	فراهم‌شدن زمینه برای مشارکت مردم در پروژه‌های معدنی
۱/۹۷۲۰۰	۰/۰۰۰	۱/۰۲۸۰	اشتغال زنان روستا در معادن
۱/۲۰۴۰۰	۰/۰۰۰	۴/۲۰۴۰	بالابودن سختی کار و عدم اشتغال زنان
۰/۷۰۰۰۰	۰/۰۰۰	۳/۷۰۰۰	اختلاف نظر مردم با مسئولان صنایع و معادن در مورد توسعه معادن
۱/۴۲۰۰۰	۰/۰۰۰	۴/۴۲۰۰	برخورداری روستا از امکانات و خدمات
۰/۳۳۲۰۰	۰/۰۰۰	۳/۳۳۲۰	بیکاری
۰/۶۴۸۰۰	۰/۰۰۰	۳/۶۴۸۰	رضایت از کیفیت محیط کار
۰/۹۸۰۰۰	۰/۰۰۰	۳/۰۲۰۰	انتقال فرهنگ‌های نامناسب به روستا و...
۰/۰۷۲۰۰	۰/۳۴۶	۳/۰۷۲۰	بالابودن وجهه و پرستیژ شغل
۰/۵۶۸۰۰	۰/۰۰۰	۲/۴۳۲۰	مهاجرت از بیرون برای کار به روستا

مطالعه وجود دارد. طبق جدول (۷) می‌توان گفت گروه‌های شغلی مرتبط با معدن دارای بالاترین میانگین رضایت از شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی هستند.

جدول ۷- تعیین تفاوت در میزان بهره‌مندی از شاخص‌های

اقتصادی و اجتماعی با استفاده از آزمون Anova

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

Sig.	F	شاخص‌ها
۰۰۰۰	۹۸/۲۱۷	اقتصادی
۰/۰۰۰	۲۴/۲۱۴	اجتماعی

۲.۴. مقایسه وضعیت اقتصادی خانوارهای کشاورز و

معدن‌کاو در منطقه

همان طور که جدول (۷) نشان می‌دهد از آنجایی که مقدار Sig کمتر از ۰,۰۵ است، می‌توان گفت میزان تأثیرگذاری فعالیت‌های معدنی بر وضعیت شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی گروه‌های مختلف شغلی متفاوت است. از این رو، می‌توان گفت بین گروه‌های شغلی مرتبط با معدن و گروه‌های شغلی که با معدن ارتباطی ندارند، تفاوت معناداری وجود دارد. در مجموع، نتیجه می‌گیریم تفاوت معناداری بین میزان اثرگذاری فعالیت‌های معدنی بر وضعیت شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی زندگی گروه‌های روستایی در منطقه مورد

خرید و فروش و معادن در گروه پنجم قرار می‌گیرند که بعضی از مشاغل با هم هم پوشانی دارند. بر اساس نتایج حاصل از دسته‌بندی گروه‌های شغلی بر اساس میزان رضایت از شاخص‌های اقتصادی، میانگین شغل‌های معدن‌کاران و معدن‌کاران-کشاورزان در یک دسته قرار می‌گیرند؛ ولی میانگین شغل کشاورزان با دو گروه دیگر همگن نبوده و در دسته جداگانه‌ای قرار می‌گیرد.

۳.۴. میزان رضایت‌مندی شاغلان از وضعیت اجتماعی و اقتصادی زندگی

براساس نتایج حاصل از آزمون Tukey در گروه‌بندی مشاغل بر اساس میزان رضایت از شاخص‌های اقتصادی جدول (۸)، شغل‌های دامداری و کشاورزی در گروه اول، کشاورزی و سایر در گروه دوم، سایر و اداری-فرهنگی در گروه سوم، اداری-فرهنگی و معدن-کشاورزی و بازاریابی و خدمات خرید و فروش در گروه چهارم، معدن کشاورزی و بازاری و خدمات

جدول ۸- آزمون Tukey و گروه‌بندی مشاغل براساس میزان رضایت از شاخص‌های اقتصادی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

ubset for alpha = 0.05					شغل
۵	۴	۳	۲	۱	
				۲/۵۱۲۳	دامداری
			۲/۷۴۹۶	۲/۷۴۹۶	کشاورزی
		۲/۹۱۳۰	۲/۹۱۳۰		سایر
	۳/۰۷۶۱	۳/۰۷۶۱			اداری-فرهنگی
۳/۳۱۹۷	۳/۳۱۹۷				معدن-کشاورزی
۳/۳۳۶۰	۳/۳۳۶۰				بازاری خدمات خرید
۳/۴۱۰۴					معدن
۰/۹۹۵	۰/۰۷۰	۰/۵۵۷	۰/۵۵۴	۰/۱۲۹۹	Sig.

و خدمات خرید و فروش و معدن‌کاران قرار دارند. البته جداول، نشان‌دهنده آن است که بعضی از گروه‌ها با هم، هم‌پوشانی دارند. همچنین، براساس نتایج حاصل از دسته‌بندی گروه‌های شغلی بر اساس میزان رضایت از شاخص‌های اجتماعی دو گروه کشاورزان و معدن‌کاران - کشاورزان در یک گروه قرار می‌گیرند و همگن هستند؛ ولی گروه معدن‌کاران در دسته‌ای جداگانه قرار دارند.

براساس نتایج جدول Tukey در گروه‌بندی شغل‌های مختلف براساس میزان رضایت از شاخص‌های اجتماعی جدول (۹)، شغل‌های دامداری، اداری و فرهنگی، سایر، کشاورزی و معدن-کشاورزی در گروه اول قرار دارند و با هم همگن هستند. سایر شغل‌ها، کشاورزی، معدن-کشاورزی و بازاری و خدمات خرید و فروش در یک گروه همگن قرار می‌گیرند و در گروه همگن سوم شغل‌های کشاورزی، معدن-کشاورزی، بازاری

جدول ۹- نتایج آزمون توکی برای گروه‌بندی شغل‌های مختلف براساس میزان رضایت از شاخص‌های اجتماعی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

Subset for alpha = 0.05			شغل
3	2	1	
		۲/۹۸۲۰	دامداری
		۳/۰۴۱۷	اداری-فرهنگی
	۳/۰۵۴۲	۳/۰۵۴۲	سایر
۳/۰۹۴۸	۳/۰۹۴۸	۳/۰۹۴۸	کشاورزی
۳/۱۶۵۸	۳/۱۶۵۸	۳/۱۶۵۸	معدن-کشاورزی
۳/۲۸۹۸	۳/۲۸۹۸		بازاری و خدمات
۳/۳۱۲			معدن
۰/۱۱۲	۰/۰۶۱	۰/۲۶۱	(Sig)

می‌آید. از این رو، می‌توان گفت که ایجاد خوشه‌های معدنی در حوزه‌های مختلف باعث توسعه این منطقه می‌شود. بنابراین، با تشکیل خوشه‌های معدنی، این خوشه‌ها می‌توانند از مزیت یک‌دیگر بهره‌مند شوند و امکان دستیابی به امکانات و فرصت‌های خوشه‌های بزرگ را کسب کنند، در حالی که در منطقه مورد نظر، خوشه‌ای وجود ندارد و تمام بخش‌ها به صورت مجزا و منفک از یک‌دیگر فعالیت می‌کنند و هیچ‌گونه ارتباط و پیوندی بین آن‌ها وجود ندارد و فعالیت‌ها به صورت پراکنده در خارج از منطقه در شهرستان نیشابور و مشهد و فیروزه صورت می‌گیرد که هزینه‌های زیادی را هم به بار می‌آورد. بنابراین، می‌توانیم نتیجه بگیریم که ایجاد خوشه‌های معدنی در منطقه مورد نظر، رهیافتی مؤثر و سودمند برای شناسایی و ایجاد بستر مناسب جهت توسعه منطقه می‌باشد و آنچه مهم است، معادن با مزایایی که از طریق خوشه‌سازی کسب می‌کنند، می‌توانند به عنوان مهم‌ترین بخش اقتصادی در منطقه معرفی شوند که اگر به ایجاد و بهبود در عملکرد این بخش توجه نشود و حمایت لازم از آن‌ها صورت نگیرد، بخش عظیمی از توان بالقوه ایجاد ارزش افزوده در اقتصاد منطقه، فعالیت خود را از دست می‌دهد و رو به نابودی خواهد نهاد.

یادداشت‌ها

1. Rizvanol
2. Hansen
3. Hagilla, Hazell, Beravn
4. Gabur
5. Sumner
6. Jin & Bulen
7. Lanjouw
8. Jicun Huang
9. Alain de Janvry. Elisabeth Sadoulet
10. Julio A. Berdegue. Eduardo Ramirez
11. Klaus Deininger. Pedro Olinto
12. Tom Reardon
13. Jean O. Lanjouw. Peter Lanjouw
14. Ruerd Ruben. Marrit Van Den Berg
15. Jose Graziano Da silvar
16. Haggblad

۵. بحث و نتیجه‌گیری

روستاها در حال حاضر با تحولات و تهدیدات گسترده‌ای روبه‌رو هستند که تضمین تداوم حیات پویا، آن‌ها را نیازمند یافتن راه حل‌ها و روش‌های جدید مقابله با مشکلات می‌سازد. یکی از راهکارها برای نیل به این هدف، توجه به فعالیت‌های غیرکشاورزی به عنوان یک استراتژی بنیادی است. انتظار می‌رود، انتخاب چنین استراتژی موجب ایجاد اشتغال، تثبیت جمعیت، بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی تجدید شونده، ورود فعال اقتصاد روستایی در اقتصاد ملی و بین‌المللی، افزایش تولید و انباشت پس‌انداز شود. در این بین، توسعه فعالیت‌های غیرکشاورزی به عنوان یکی از قدرتمندترین ابزارهای لازم هم برای دستیابی و هم برای تداوم بخشی به پایداری شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی است. فرضیه‌های محوری تحقیق حاضر برای بررسی همین موضوع ارایه شد و مورد واکاوی نظری و تجربی قرار گرفت. نتایج بررسی‌ها که مبتنی بر مقایسه دو گروه از خانوارهای فعال در بخش فعالیت‌های کشاورزی و معدنی بود، فرضیه‌های اصلی تحقیق را مورد تأیید قرار داد؛ به عبارت دیگر، فعالیت‌های معدنی در منطقه، باعث ارتقا و توسعه شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی در منطقه شده‌اند و از نظر میزان بهره‌مندی از شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی در بین گروه‌های شغلی معدن کاران و کشاورزان تفاوت قابل ملاحظه‌ای وجود دارد و معدن کاران نسبت به کشاورزان به میزان بیشتری از شاخص‌ها و از سطح زندگی بالاتری برخوردارند. در نتیجه، می‌توان ادعا کرد، همان‌گونه که این تحقیق و تحقیقات مشابه (جوان و شایان، ۱۳۹۰) نشان می‌دهند، توسعه فعالیت‌های غیرکشاورزی مانند فعالیت‌های معدنی، نقش مهمی در توسعه اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی دارد. یکی از راهکارهای عمده در این زمینه، توجه به خوشه‌سازی فعالیت معدنی و تجمیع آن‌ها در قالب خوشه است. با تجمیع فعالیت‌های معدن فیروزه (استخراج، تراش، قلم‌زنی، مخرای کاری، جواهر سازی و غیره) امکان استفاده از تجربیات و امکانات یک‌دیگر، امکان ایجاد امکانات مشترک و انجام امور به صورت اشتراکی به وجود

کتاب‌نامه

1. Agricultural Jihad of Firuzeh County. (1390/2011). *Statistical Yearbook 2011 cereal crops firuzeh village*. Firuzeh: Unit of Program and Design. [In Persian]
2. Berdegue, J. A., Ramirez, E., Reardon, T., & Escobar, G. (2001). Rural nonfarm employment and incomes in Chile. *World Development*, 29(3), 411-425.
3. Bozarjomehri, Kh., Shayan, H., & Hamzehee, M. (1391/2012). To consider the effects of industrial

- township on neighbor rural areas (Case study: industry township of Khaiam Neishabour). *Journal of Applied Researches of Geographical Sciences*, 12(27), 52-31. [In Persian]
4. Da Silva, J. G., & Del Grossi, M. E. (2001). Rural nonfarm employment and incomes in Brazil: patterns and evolution. *World Development*, 29(3), 443-453.
 5. Daneshpour, A., & Moradpour, R. (1386/2007). Orientation of permanent rural residence. *Sharnegar Magazine*, 5(1), 44-62. [In Persian]
 6. Darban Astaneh, A. R. (1386/2007). *The contents and bases of industries organizing in rural areas*. (1st ed.). Tehran: Organization of Iran Councils and Municipalities. [In Persian]
 7. De Janvry, A., Sadoulet, E., & Zhu, N. (2005). *The role of non-farm incomes in reducing rural poverty and inequality in China*. Department of Agricultural & Resource Economics, UCB.
 8. Deininger, K., & Olinton, P. (2001). Rural Non – farm employment and income diversification in Clombia. *World Develop*, 29(1), 455 - 465.
 9. Hafeznia, M.R. (1384/2005). *Survey on the methodology in human science*. Tehran: SAMT Press. [In Persian]
 10. Hansen, B. (1969). *Employment and Wage in Egypt*. *Amer. Econ, Rev*, 59(3), 293 - 313.
 11. Jamshidi, A., Jamshidi, M., Gholami, A., & Soori, Ph. (1390/2011). To consider the effects of neighbor villages development (Case study: Shabab and Ilam industrial township). *The Applied Researches of Geographical Sciences*, 19(22), 26-7. [In Persian]
 12. Javan, J., Alavizadeh, A.A., & Kermani, M. (1390/2011). The role of varieties of economic activities in rural permanent development. *Scientific and Investigation Section*, 9(29), 18-43. [In Persian]
 13. Javan, J., Shayan, H., Noghani, M., & Ghasemi, M. (1390/2011). Permanent population of rural residence of Mashhad Township with emphasis on approach of varieties the economical activities. *Journal of Geography and Regional Development*, 9(16), 125-144. [In Persian]
 14. Jomeepour, M. (1384/2005). *Survey to rural development programming, views and methods*. Tehran: SAMT Press. [In Persian]
 15. Lanjouw, J. O., & Lanjouw, P. (2001). The rural non-farm sector: issues and evidence from developing countries. *Agricultural economics*, 26(1), 1-23.
 16. Motiee-e-Langaroodi, S. H., Toorani, A., & Soleimangi, R. (1390/2011). To investigate of spatial implications of establishment the industrial township in rural areas (Case study: central part of Minoodasht County). *Journal of Regional & Urban Studies and Researches*. 3(9), 37-58. [In Persian]
 17. Rahimi, A. (1383/2004). To determine the properties of changing and compliment industries of agricultural npart and rural industries. *Administration of Agricultural Jihad*, 114, 28-43. [In Persian]
 18. Reardon, T., Berdegue, J., & Escobar, G. (2001). Rural nonfarm employment and incomes in Latin America: Overview and policy implications. *World development*, 29(3), 395-409.
 19. Rezvani, M. R. (1383/2004). *To survey on rural development in Iran*. Tehran: Ghoms Press. [In Persian]
 20. Ruben, R. (2001). Nonfarm employment and poverty alleviation of rural farm households in Honduras. *World Development*, 29(3), 549-560.
 21. Statistics center of Iran. (1390/2011). Identity card of the country villages, Firuzeh County in 2011. Tehran: SCI Publication. [In Persian]
 22. Taherkhani, M. (1379/2000). Role of industries areas on development of rural industries. *Journal of Geographical Researches*, 40(1), 33-45. [In Persian]
 23. Taj, Sh., & Darafarin, Ph. (1390/2011). The effect of villages economic from industrial areas (Case study: Miami industrial area). *Journal of New Approach in Human Geography*, 4(1), 144-136. [In Persian]
 24. The organization of Neishaboos industries and mines. (1390/2011). *The management of turquoise mines*. Department of Statistics and Information Nishapur, Yearbook Statistical of 2011, Nishapur: Office of Statistics and Data Mining
 25. Zoghdar Moghadam, R. (1369/1990). Development of non-agricultural activities in rural areas. *Monthly Jihad*, 10(130), 38-34. [In Persian]

Investigating the Efficacy of Non-agricultural Activities in Rural Settlements' Economic and Social Development (Case Study: Firouzeh Mines in Khorasan Razavi)

Ali Hajinejad^{1*} - Zahra Mozaffari²

1- Associate Prof., in Geography & Rural Planning, Guilan University, Rasht, Iran.

2- MSc. Student, in Geography & Rural Planning, University of Sistan & Balochestan, Zahedan, Iran.

Received: 12 April 2015

Accepted: 25 August 2015

Extended Abstract

1. INTRODUCTION

Within the economic structure of rural areas in developing countries, agriculture is considered the main pillar of people's livelihood and, similarly, in most development plans, agriculture is the only and the most important aspect of any village's economy. Lack of diversity in economic infrastructure and job opportunities, specifically for the growing workforce of villages, is the most important feature of such a structure which, to some degree, stems from the kind of attitude towards villages, governmental policies together with the internal issues of the village. Thus it seems that creation and expansion of non-agriculture jobs and remunerative activities, especially rural industries, alongside the expansion of lower-level rural centers should be considered as the major means of creating jobs in villages. Undoubtedly, creating job will forestall the mass departure of workforce from villages and their concentration in cities. Most development theorists, in order to decrease the negative consequence of such a structure, and within the framework of sustainable development, have suggested the development of non-agricultural activities. To this end, industrialization of rural areas, for creation of job opportunities and remunerative activities, as a means of reducing inequality in rural areas, has captured the attention of development policy makers and is able to play a crucial role in the process of rural development, through satisfying basic needs and creating links with other sectors of the economy.

2. THEORETICAL FRAMEWORK

Various theories have been put forward about industrialization including trickle-down theory or Louis logic, connection theory of Darkoh and Seidman, the theory of regional polarization, and

sustainable development theory. In sustainable development, as a quasi-paradigm, emphasis on non-agricultural rural economy, as a supplementary economy, is among the crucial issues. In line with this theory, recently, the issue that not all the burden of villagers' subsistence should be placed on the agriculture sector and that, alongside it, other extended activities, taking into account the specific opportunities available in each settlement and region, should be defined is receiving more attention. Bolstering non-agricultural activities, for the purpose of increasing the incomes of those who do not own any piece of land or own small pieces, is among the measures emphasized by experts. Such measures can lead to an increase in the participation rate of various social groups and, through improving villagers' skills and income, can prevent them from immigrating to cities, paving the way for more development in economic, social, cultural and environmental aspects. With regards to the previous studies, Langroudi (2010) in a study on the relationship between the degree of social and economic changes in villagers' lives, using non-parametric tests, found a significant difference in factors regarding income and saving levels of employed villagers, job satisfaction, willingness to continue living in the village, travel and leisure status, and improvement in healthcare. Jamshidi (2010) in a study of 364, through multi-stage sampling, depicted that industries exert a significant positive influence on the neighboring villages, both economically and socially, improving such factors as income, employment, welfare while, at the same time, decreasing poverty and unemployment. Bouzjahromi (2010) investigated the economic and living conditions of 190 industry workers and 198 non-industry workers and depicted that a significant economic

*. Corresponding Author: ahajinejad@yahoo.com

Tel: +98912 115 6908

industry workers being in a better situation. Shohretaj (2010), too, in a correlational and associational study showed that Mayamay industrial region has created job opportunities for villagers and increased their income.

3. METHODOLOGY

Firouzeh mine is located in Firouzeh rural district in TahtJolge section of Firouzeh county in Razavi Khorasan province, 53 kilometers northwest of Nishapur county. The present study aims to investigate the role of Firouzeh mines, as a non-agricultural activity, through field study and questionnaires. The research population included the settlers of Firouzeh rural district in Firouzeh county, with a population of 3205 comprising 948 families, among whom 250 of those employed in the mining and non-mining sectors were selected through stratified and then random sampling, using Cochran's sample size formula. Questionnaire's validity was established through content and face validity measures and was approved by four geographies and planning faculty members of University of Sistan and Baluchestan. The reliability of the questionnaire was established through Cronbach's alpha, with a coefficient of 0.862 which is indicative of a satisfactory reliability. For analyzing the data and testing the hypotheses, one sample t-test, analysis of variance (ANOVA), and Tukey's test were used.

4. DISCUSSION

The findings of the research are reflective of a general improvement in the region's social and economic factors after the creation of the mining zone. So much so that the creation of the mining zone has been accompanied by positive effects on

employment, income level, job-creation, purchasing power, participation, reduction of poverty, development of housing, together with economic and social welfare for the villagers. The findings, also, revealed that mining activities' degree of influence on social and economic factors of various rural groups in Firouzeh rural district is not the same.

5- CONCLUSION

Mining activities in the region under the study have led to an increase in and elevation of social and economic factors and there is a significant difference between mining and agriculture workers in terms of enjoyment of social and economic factors, with miners enjoying higher status and having a higher standard of living; therefore, it can be claimed that, as shown in this study and in previous ones, expansion of non-agricultural activities, such as mining activities, plays a crucial role in social and economic development of rural regions. Clustering mining activities and their agglomeration into clusters is one of the major solutions in this regard. Agglomeration of activities in Firouzeh mine (extraction, cutting, etching, inlaying, jewelry making, etc.) makes using others' experiences and facilities, creating shared facilities and performing tasks collectively possible. Thus, it can be said that creation of mining clusters in various fields can help this region develop further.

Key words: Non-agricultural activities, sustainable development, Firouzeh mines, Firouzeh county.

How to cite this article:

Hajinejad, A. & Mozaffari, Z. (2016). Investigating the efficacy of non-agricultural activities in rural settlements' economic and social development (Case study: Firouzeh mines in Khorasan Razavi). *Journal of Research & Rural Planning*, 5(1), 123-135.

URL <http://jrrp.um.ac.ir/index.php/RRP/article/view/45742>

ISSN: 2322-2514

eISSN: 2383-2495